

Geliş Tarihi:

25.06.2025

Kabul Tarihi:

12.09.2025

Yayımlanma Tarihi:

29.09.2025

Kaynakça Gösterimi: Şahbaz, Y. (2025). Türk parti sisteminin dönüşümü: Hâkim parti sisteminden siyasal parçalanmaya. *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 24(53), 669-692, doi: 10.46928/iticusbe.1726771

TÜRK PARTİ SİSTEMİNİN DÖNÜŞÜMÜ: HÂKİM PARTİ SİSTEMİNDEN SİYASAL PARÇALANMAYA

Araştırma

Yunus Şahbaz

Sorumlu Yazar

Kırıkkale Üniversitesi

ysahbaz@kku.edu.tr

Yunus Şahbaz, Kırıkkale Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Siyaset Bilimi ve Kamu Yönetimi bölümünde Doktor Öğretim Üyesi olarak görev yapmaktadır. Temel çalışma alanları Cumhuriyet Dönemi Türk Düşüncesi, Türk Siyasal Hayatı ve Türk Parti Sistemi'dir.

Türk Parti Sisteminin Dönüşümü: Hâkim Parti Sisteminden Siyasal Parçalanmaya

Yunus Şahbaz
ysahbaz@kku.edu.tr

Özet

Bu makale, Türk parti sisteminin 2002–2015 dönemindeki hâkim parti modelinden, 2015 sonrası dönemde belirgin biçimde parçalı ve kırılğan bir yapıya evrilişini analiz etmektedir. Yalnızca kurumsal açıklamalara bağlı kalmaksızın, tarihsel, sosyolojik ve iktisadî boyutları bütünleştirerek sistemik dönüşümün daha incelikli bir anlatımını sunmaktadır. Çalışmada, parti sistemindeki parçalanmanın yalnızca Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi gibi seçim mühendisliği örneklerinin ürünü olmadığı; aynı zamanda parti içi hizipçilik dinamikleri ve seçmen davranışını ve siyasal rekabeti yeniden şekillendiren ekonomik gerilemeler tarafından da tetiklendiği ileri sürülmektedir. Yeni kurulan hizip partilerinin izlediği siyasal rotaları takip ederek ve hâkim parti istikrarındaki aşınmayı inceleyerek, makale, yapısal reformlar, liderlik krizleri ve sosyo-ekonomik baskıların birleşerek 2002 sonrası siyasal dengeyi nasıl sarstığını ortaya koymaktadır. Bulgular, 2018–2023 döneminde küçük partilerin benzeri görülmemiş bir etki kazandığını, ancak bu etkinin 2023 sonrası dönemde gerilemeye başladığını ve parti sisteminin yeniden merkezî bir yapıya yönelme eğilimi gösterdiğini ortaya koymaktadır. Böylece çalışma, parti sistemindeki değişimi açıklamada kurumsal tasarım ile daha derin sosyo-tarihsel dinamikler arasındaki kritik etkileşimi ortaya koyarak literatüre özgün bir katkı sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Türk parti sistemi, siyasal parçalanma, hâkim parti, hizip partileri, seçim sistemi.

JEL Kodu: D72

The Transformation of the Turkish Party System: From Dominant Party System to Political Fragmentation

Abstract

This article offers an analysis of the Turkish party system's evolution from a dominant party model (2002–2015) to a markedly fragmented and volatile structure in the post-2015 period. Departing from purely institutional explanations, the study integrates historical, sociological, and economic dimensions to provide a more nuanced account of systemic transformation. It argues that the shift toward fragmentation was not solely a product of electoral engineering—such as the transition to the Presidential Government System—but was equally driven by intra-party factional dynamics and economic downturns that reshaped voter behavior and political competition. By tracing the trajectories of newly emergent splinter parties and examining the erosion of dominant-party stability, the article highlights how structural reforms, leadership crises, and socio-economic pressures converged to destabilize the post-2002 political equilibrium. The findings reveal that although minor parties gained unprecedented leverage between 2018 and 2023, their influence has begun to recede, signaling a potential re-centralization of the party system. This study thus contributes to the broader literature by demonstrating the critical interplay between institutional design and deeper socio-historical currents in explaining party system change.

Keywords: Turkish party system, political fragmentation, predominant party, splinter parties, electoral system.

JEL Code: D72

Giriş

Bu çalışmada 2015 sonrasında Türk parti sistemindeki parçalanma ve bu parçalanmanın sebepleri incelenecektir. Çalışmanın temel amacı, 2015 sonrası parti parçalanmasını sadece kurumsal düzenlemeler üzerinden okumayıp tarihsel ve iktisadi faktörleri de dahil ederek parti sistemindeki dönüşümü çok boyutlu bir şekilde ele almaktır. Bu çerçevede, Türk parti sistemindeki parçalanma ve kırılma süreçleri tarihsel ve sosyolojik dinamikleri göz önünde tutarak temelde üç dinamik üzerinden analiz edilecektir: ittifak siyaseti ve seçim sistemindeki değişiklikler, parti içi hizip mücadeleleri ve iktisadi koşullar. Bu çalışmanın alana sunacağı temel katkı, 2015 sonrasındaki parti bölünmelerinin Türk parti tarihindeki izdüşümlerine de referans vermesi ve dolayısıyla parti bölünmelerini tarihsel bir bağlama oturtarak süreklilik ve farklılıkları tespit edebilmesidir.

Türkiye’de ve dünyada son yıllarda geleneksel ve kurumsal partilerin zayıfladığı, bunun yerine aşırı sağcı, uç partilerin yükselişe geçtiği görülmektedir. Bu yüzden de partiler parçalanmakta, daha doğru bir ifadeyle parti sistemleri daha kırılma ve parçalı bir hale gelmektedir. Türkiye esasında parti parçalanmalarına da parçalı bir parti sistemine de uzak bir ülke değildir. 1960-1980 arası dönem ve özellikle 1990’lar Türkiye’de parti bölünmelerinin fazla olduğu ve parçalı bir parti sisteminin hâkim olduğu yıllardır. 1961 Anayasası ve siyasal partiler kanununun tek parti hakimiyetini zorlaştıracak bir motivasyonla dizayn edilmesi, 1960 sonrasında parti sisteminin parçalanmasının en önemli sebeplerinden biridir. Yine hızlı ve ani kentleşme, toplumda ortaya çıkan yeni sosyopolitik yapılar da 1960 sonrasında partilerin parçalı ve kırılma olmasında başat rolü oynamıştır.

Diğer taraftan, 1961’in aksine, 1982 Anayasası’nda yasa yapıcıların siyasal partiler konusundaki temel motivasyonu, parçalı ve kırılma bir parti sistemi yerine iki parti etrafında örgütlenmiş, merkezi olarak güçlü ve kurumsal partilere dayalı bir parti sistemi inşa etmektir. Bu yüzden de 1990’lı yıllar, 1960-80 arasına göre daha ayrıksı kalmaktadır zira meclise girmek için %10 seçim barajı (1995’e kadar ek olarak bölge barajı) olmasına rağmen partiler parçalanmaya devam etmiştir. Nitekim 1983 seçimlerinde %2,85 olan parti parçalanma oranı 1999 seçimlerinde %6,78 gibi rekor bir seviyeye çıkmıştır (Arslantaş vd., 2020, s. 133). Siyasal güç temerküzünün partiler arasında parçalanmış olması, partiler arasında seküler ve İslamî hayat tarzlarına bağlı

yüksek kutuplaşma, baskın bir partinin olmayışı 1990'lardaki parti parçalanmasının temel sebepleri arasında gösterilmektedir (Sayarı, 2007, s. 203–204). Yine sosyal ekonomik problemlere ek olarak, hükümet istikrarsızlıkları da 1990'lardaki siyasi durumu daha da kötüleştirmiştir (Çağlıyan İçener, 2022, s. 44). En nihayetinde ise, 1990'lı yıllar merkez sağ ve merkez solun parçalanmasına sahne olmuştur (Tosun, 1999).

2002 yılında Adalet ve Kalkınma Partisi'nin (AK Parti) tek başına iktidara gelmesi ve Meclis'e sadece AK Parti ve Cumhuriyet Halk Partisi'nin (CHP) girebilmiş olması, bir anlamda 1990'lardaki parçalı parti sisteminin de sonuna işaret etmiştir. 2000 sonrası dönemde, özellikle 2002-2015 arası periyotta, parti sistemindeki parçalanma azalmış, parti sisteminin daha ziyade kurumsal ve merkezî partiler etrafında şekillendiği görülmüştür. Bu yüzden de 2002-2015 arası dönem, literatürde hâkim parti sistemi olarak incelenmiştir (Ayan Musil, 2015; Çarkoğlu & Kalaycıoğlu, 2024; Gümüştü, 2013; Keyman, 2014).

AK Parti'nin tek parti iktidarı için gerekli çoğunluğa ulaşamadığı Haziran 2015 seçimleri, hâkim parti sisteminin de sona ermesi anlamına gelmektedir. Her ne kadar, Kasım 2015'te yapılan erken seçimle AK Parti tekrar tek başına iktidar olsa da devam eden süreçte hem iktidar hem de muhalefet kanadında parti içi hizip hareketleri yükselişe geçmiştir. Milliyetçi Hareket Partisi'nden (MHP) ayrılan isimlerin kurduğu İYİ Parti, AK Parti'den ayrılan isimlerin kurduğu Demokrasi ve Atılım Partisi (DEVA) ve Gelecek Partisi (GP), CHP'den ayrılan Muharrem İnce'nin kurduğu Memleket Partisi (MP) bu süreçte kurulan partilerdir. Yine 2015 sonrası süreçte köklü bir geleneğin temsilcisi olan fakat oy oranı itibarıyla 2000 sonrası siyasette pek varlık gösteremeyen Saadet Partisi (SP) ve Büyük Birlik Partisi (BBP) gibi partilerin de etkili bir konuma geldikleri görülmüştür. Özellikle 15 Temmuz başarısız darbe girişimi sonrasında oluşan siyasi denklem ve Nisan 2017'de yapılan referandumla kabul edilen Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi (CHS) ile hem hizip partileri ortaya çıkmaya başlamış hem de küçük partiler sistem içerisinde etkili bir pozisyona gelmiştir.

Bu makalede, 2015 sonrası parti bölünmelerini analiz etmek için süreç takibi (*process tracing*) yöntemi kullanılmıştır. Süreç takibi yönteminin temel özelliği, bağımsız değişkenler ve sonuçlar arasındaki korelasyonları belirlemenin ötesine geçerek çözümlenmeler yapılmasıdır (Beach & Pedersen, 2013, s. 1). Süreç takibi yönteminde,

bağımsız bir değişken (veya değişkenler) ile bağımlı değişkenin sonucu arasında araya giren nedensel süreç(ler) -nedensel zincir ve nedensel mekanizma- belirlenmeye çalışılır (George & Bennett, 2005, s. 206–7). Bu çalışmada da Türkiye’deki parti parçalanmaları tek bir değişken üzerinden değil, çoklu değişkenler ve bu değişkenleri anlamlandırmayı mümkün kılan tarihsel ve sosyolojik referanslarla açıklanacaktır. Dolayısıyla, seçim sistemi ve ittifaklara ek olarak, parti içi hizip mücadelesi, merkez sağ ve merkez sol partilerin tarihsel bölünme çizgileri ve iktisadi faktörler bir arada ele alınarak 2015 sonrası parti sistemindeki parçalanma analiz edilmektedir.

Kavramsal Çerçeve

Uluslararası literatürden mülhem, hâkim parti tanımları genelde iki değişkeni dikkate almaktadır. Bunlar ilgili partinin iktidarda kalma süresi ve oy/koltuk oranı büyüklüğüdür (Arslantaş vd., 2020, s. 126). Söz gelimi, Giovanni Sartori’nin literatürde kabul gören tanımına göre, hâkim parti sistemi, üç veya daha fazla seçimde oyların çoğunluğunu alan ve sandalye dağılımında üstünlük sağlayan partidir (Sartori, 2005, s. 174). Fakat daha sonraki çalışmalarda bir parti sisteminin hâkim parti olarak tanımlanabilmesi için oy ve sandalye çoğunluğuna ek olarak yani seçim hâkimiyetine ek olarak diğer partileri de domine etmesi, politik gündemi belirleyebilmesi vs. gerekmektedir. Bu kapsamda Pempel dört kriter belirlemektedir; oy ve sandalye rakamlarındaki üstünlük, baskın pazarlık pozisyonu, kronolojik olarak üstünlüğün devam etmesi ve baskın bir şekilde hükümet edebilmesi (Pempel, 1990, s. 3–4). Fakat bu kriterler açısından da 2002 sonrası dönem AK Parti’nin hâkim olduğu bir parti sistemi olarak kabul edilmektedir (Gümüşçü, 2013, s. 226).

Uluslararası literatüre bakıldığı zaman yeni parti oluşumunu ve parti parçalanmalarını kurumsal dinamiklerle inceleyen yaklaşımlar vardır (Harmel & Robertson, 1985; Rohrschneider 1993; Willey, 1998). Kurumsal yaklaşımlar temelde seçim sistemleri, ilgili ülkenin başkanlık ya da parlamenter sistem olması gibi anayasal düzenlemelere atıfta bulunmaktadır. Diğer yandan, parti bölünmelerini verili toplumsal ve bağlamsal şartlar altında oluşan ve bu şartlarda siyasî karar alıcıların seçimleriyle şekillenen süreçler olarak ele alan yaklaşımlar da söz konusudur. Yeni bir partinin cazibe oluşturup oluşturamayacağı, mevcut kurumsal partilerin düşme sürecine girip girmemesi, parti rekabetleri, yeni kurulan partilerin parlamentoya girme şansları gibi hususlar bu minvalde değerlendirilmektedir (Tavits, 2008; Zons, 2015).

Türkiye özelinde ise, 2015 sonrasında parti sisteminin parçalanmasının daha çok yapısal ve kurumsal yönlerle analiz edildiği görülmektedir (Çağlıyan İçener, 2022; Tanca, 2025; Yavuzylmaz & Tsarouhas, 2024). Hiç kuşkusuz, CHS'ye geçiş, ittifak sistemlerinin ortaya çıkması ve özellikle de seçim kanununda yapılan değişiklikler yeni parti kurulmasını teşvik etmiş ve küçük partilerin sistem içerisindeki konumunu güçlendirmiştir. Diğer bir ifadeyle, 2015 sonrasında, “siyasal fırsat yapılarının” (Chiru vd., 2021) da küçük partilerin lehine gelişmeye başladığı görülmektedir. Fakat verili bağlamsal şartları, tarihsel tecrübeleri ve sosyolojik dinamikleri göz ardı ederek yapılacak kurumsal ve yapısal analizler fotoğrafın bütününe yansıtılmaktan uzak kalmaktadır. Söz gelimi, artan otoriterleşme üzerinden parti parçalanmasını açıklama girişimi, muhalefet partilerinde bölünme ve parçalanmayı bütünüyle açıklayamamaktadır. Türkiye’de, 1982’den kabaca 2020’lere kadar, büyük oranda, aynı seçim sisteminin uygulanmasına rağmen, 1990’larda oldukça kırılmalı ve parçalı bir parti sistemi varken, 2002–2015 arası dönem hâkim parti sistemi olarak görülmektedir. O halde parti sisteminin şekillenmesinde belirleyici konumu yadsınamaz bir gerçek olan seçim sistemi gibi yapısal ve kurumsal dinamikler ancak tarihsel, iktisadî ve sosyolojik süreçler göz önüne alındığında anlamlı bir bütünlük arz etmektedir.

Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemine Geçiş ve İttifaklar

CHS'ye geçiş Türkiye'deki yasama ve yürütme gibi organların yapısı ve işleyişini kökten değiştirdiği gibi parti sisteminde de önemli sonuçlar doğurmuştur. Cumhurbaşkanlığı sistemine geçişin parti sistemi üzerindeki en büyük etkisi ise seçim kurallarındaki dönüşüm yoluyla olmuştur (Ecevit, 2023, s. 18). Seçim kurallarında dönüşüm adına parti sistemini etkileyen iki önemli değişiklik söz konusudur. Bunlardan birincisi, cumhurbaşkanı seçilebilmek için oyların %50 artı 1'inin alınmasının zorunlu kılınmasıdır. Tek partinin ya da adayın bu orana ulaşması bir hayli zor olduğundan sistem içerisindeki her bir oy ve her bir parti önemli hale gelmektedir. Zaten, Maurice Duverger'nin de yıllar evvel tespit ettiği gibi, “ikinci turun mevcut olduğu bütün ülkelerde, seçim ittifaklarının az çok izlerine rastlanır” (Duverger, 1974, s. 319). Duverger'nin bu tespiti Türkiye özelinde de geçerli olmuş ve Cumhurbaşkanlığı seçimlerinde kullanılan iki turlu çoğunluk sistemi, en büyük iki parti olan AK Parti ve CHP'yi, cumhurbaşkanını seçmek için gereken salt çoğunluğu kazanmak amacıyla daha küçük partilerle ittifaklar kurmaya zorlamıştır (Sayarı & Taşkın, 2024, s. 8).

Mart 2018’de seçim sisteminde yapılan bir diğer değişlikle ittifakların kurulmasına izin verilmiş ve ayrıca küçük partilerin bir ittifak içerisinde konumlanması avantajlı hale getirilmiştir. Cumhurbaşkanının/devlet başkanının halk tarafından seçildiği ve özellikle seçimlerin ikinci tura kalma potansiyelinin yüksek olduğu Türkiye ve Fransa gibi ülkelerde seçim ittifakları bir şekilde gündeme gelmektedir. 2017 yılında kabul edilen yeni sistemle beraber de seçim ittifakları yoğun bir şekilde Türkiye’nin gündemine girmiştir. Bu süreçte ittifakları mümkün kılan yasal değişiklik yapılmış ve ittifakın toplam oyunun seçim barajı olan %10’u geçmesi durumunda, ittifak çatısı altına giren partilerin de barajı geçmiş sayılacağı kabul edilmiştir. Bu düzenlemeyle beraber %10’luk seçim barajı ittifaklar yoluyla küçük partiler için bir engel olmaktan çıkarılmıştır. Bazı yorumlara göre, iktidar kanadının öncülük ettiği bu değişiklik, iktidar kanadından daha fazla muhalefetin işine yaramıştır. Hatta AK Parti’nin, seçime 2018 öncesindeki seçim yasasıyla girseydi daha başarılı sonuçlar alacağı bile iddia edilmiştir (Evcı & Kaminski, 2020, s. 481). En nihayetinde ise ittifaklarla beraber hem küçük partilerin sistem içindeki önemi artmış hem de yeni hizip partilerinin kurulduğu görülmüştür. 2016 sonrasında MHP yönetiminden rahatsız muhaliflerin MHP’den ayrılarak kurduğu İYİ Parti (2017), daha önce AK Parti’de başbakanlık ve bakanlık yapmış isimlerin kurduğu GP ve DEVA Partileri, yine CHP’den ayrılan Muharrem İnce’nin kurduğu MP bu süreçte kurulan tipik hizip partisi (Savut, 2021) örnekleridir.

Türk parti sistemi geleneğinde seçim sistemleri aracılığıyla parti sistemini dizayn etme çabalarının uzun bir tarihi vardır. Hem 1961 Anayasası hem de 1982 Anayasası, darbenin ileri gelenlerinin ve dönemin yasa yapıcılarının tahayyül ettiği parti sistemleri çerçevesinde tasarlanmıştır. Özellikle parti parçalanmasını engellemek amacıyla 1982 Anayasası’nda kabul edilen %10’luk seçim barajı, 1990’larda parti sisteminin parçalanmasını önleyemese de 2002–2015 arasında AK Parti’nin hâkim parti olarak konumlanmasında belirleyici faktörlerden biri olmuştur. Yüzde 10’luk seçim barajının temelde üç yönden parti sistemini şekillendirdiği söylenebilir (Arslantaş vd., 2020, s. 137). İlk olarak, yüksek seçim barajı oyların daha büyük partilerde yoğunlaşmasına sebep olmaktadır. Küçük partilerin seçim barajını geçemeyeceği seçim öncesinde az çok belli olduğu için, seçmenler küçük partilere verdikleri oyun boşa gitmemesi için ikinci tercihleri olan ve baraj problemi yaşamayan partilere yönelmektedir. Dolayısıyla, ikinci olarak, seçim barajını şekillendirdiği durumlarda stratejik oy verme eğilimi daha

yaygın olmaktadır. Stratejik oy verme, kabaca, seçmenin, istenmeyen bir sonucun oluşmasını engellemek maksadıyla, ‘samimi tercihinden’ ziyade başka bir adaya ya da partiye destek vermesi durumu olarak tanımlanabilir (Çarkoğlu & Kalaycıoğlu, 2024, s. 194). Üçüncü olarak ise, yüksek baraj kutuplaştırmayı artırmakta ve seçmeni daha kesin/keskin tercihler yapmaya motive etmektedir.

Meseleye tersten yaklaşıldığı zaman, ittifak siyasetiyle beraber seçim barajının nispeten önemsizleşmesinin stratejik oy verme eğilimini de azalttığı görülmüştür. Seçmen açısından verdiği oyların boşa gitme ihtimali daha azaldığından, oylar büyük ve merkezî partilerde yoğunlaşmak yerine seçmenin gerçek tercihlerini yansıtır mahiyette sonuçlar doğurmaktadır. Ayrıca bu süreçte dünyada genel kabul gören bir trendin izlerini Türkiye’de de görmek mümkündür. Cumhurbaşkanlığı ve parlamento seçimleri eş zamanlı olarak yapıldığı zaman, seçimlerin odak noktası cumhurbaşkanlığı olmakta zira dikkatler yürütme erkine kaymakta ve yasama seçimlerine olan ilgi nispeten azalmaktadır (Samuels & Schugart, 2010, s. 13). Nitekim Türkiye’de parlamento seçimleri ve cumhurbaşkanlığı seçiminin aynı zamanda yapılmaya başlandığı 2014’ten sonra esas ilgi cumhurbaşkanlığı seçimleri üzerinde olmuştur. İttifakların kurulması ve seçimlerde cumhurbaşkanlığının öne çıkması da küçük partiler açısından avantajlı bir durum teşkil eder. Zira, bu durumda, aynı cumhurbaşkanı adayına oy verme ancak aynı ittifak içerisindeki farklı partileri tercih etme imkânı seçmene sunulmuş olmaktadır. Bu da ittifak içerisindeki oy geçişkenliklerini artırmakta ve anaakım partiler yerine küçük partilerin ittifak sisteminden daha fazla yararlanmasına sebep olmaktadır.

En nihayetinde, CHS altında 2018 ve 2023 yıllarında yapılan seçimler, Türk parti sisteminin yapısının önemli ölçüde değiştiğini göstermiştir. Seçimlerde esas belirleyici unsur cumhurbaşkanlığı seçimi olmuş, seçim öncesi parti ittifakları parti sisteminin önemli yeni özellikleri olarak ortaya çıkmıştır. İki partili olmasa da iki kutupluluk seçim siyasetinde yeni norm haline gelmiş ve parti rekabeti iki ana ittifak arasında gerçekleşmiştir (Sayarı & Taşkın, 2024, s. 12). İki ittifak etrafında şekillenen parti sistemi daha fazla kırılğan ve parçalı bir hale gelmiştir. 2023 seçimlerinde ilk etapta yedi farklı parti meclise girmiş olsa da, daha sonra kendi partisine dönen isimlerle, yeni kurulan Meclis gruplarıyla birlikte Meclis’teki parti sayısı 16’ya yükselmiştir. Parti sisteminin hayli parçalandığı 1990’larda bile görülmemiş bu sayı, Meclis’teki parti

sayısı bakımından Meclis tarihinin en büyük sayısı anlamına gelmektedir. Üstelik bu sonuç 2022 yılında seçim sisteminde, parti parçalanmasını ve ittifakların cazibesini azaltmak amacıyla yapılan değişikliğe rağmen ortaya çıkmıştır. Zira 2022 yılında yapılan değişiklikle, seçim barajı %7'ye indirilmiş ve oyların ittifaklar üzerinden hesaplanması kaldırılarak her bir partinin oyunun ayrı ayrı sayılması şeklinde bir düzenleme yapılmıştır. Bu düzenleme, açık bir şekilde küçük partilerin ittifakların sunduğu avantajdan yararlanmasının önüne geçmeye dönük bir hamledir. Ancak seçim sonuçlarında oluşan Meclis aritmetiği bu düzenlemeyle iktidar kanadının amacına şimdilik ulaşamadığını göstermektedir. Çünkü küçük partiler ittifakın büyük partisinden adaylarını göstermiş ve milletvekili seçilip Meclis'e girdikten sonra da kendi partilerine dönmüştür. 2023 seçimlerinde, muhalefet bloğunun oluşturduğu Altılı Masa'nın üyelerinden GP, DEVA, SP ve Demokrat Parti (DP) CHP listelerinden adaylarını göstermiştir. Diğer taraftan da Demokratik Sol Parti (DSP) ve Hür Dava Partisi'nden (Hüdapar) isimlere AK Parti listelerinde yer verilmiştir. Yine Halkların Eşitliği ve Demokrasi Partisi (Dem Parti), Türkiye İşçi Partisi (TİP), Emek Partisi (EP), Demokratik Bölgeler Partisi (DBP) de Emek ve Özgürlük İttifakı'ndan adaylarını göstermiştir.

Parti İçi Hizip Mücadelelerinin Yükselişi

Yukarıda da vurgulandığı gibi, seçim sistemi, ittifaklar ve hükümet modelleri parti sistemini şekillendiren başlıca faktörlerdendir. Ancak parti içi hizip mücadeleleri gibi, parti içi dinamiklere bakmaksızın parti sistemindeki parçalanmayı çözümlenmek imkân dahilinde değildir. Parti içi hizip mücadeleleri Türkiye gibi ülkeler için bilhassa önemlidir. Kurtuluş Kayalı'nın da işaret ettiği gibi, "Türkiye'de partiler bir anlamda birbirlerinden doğmuşlardır. Partilerin genel olarak bir hizipler karmaşası olduğu söylenegelmektedir" (Kayalı, 2019, s. 176). 1950 yılında çok partili hayata geçilmesi bile aslında bir hizip partisinden liderliğinde olmuştur. Zira 1940'lı yıllar Türkiye'sinde, Batı Avrupa örneklerindeki gibi partilerin ortaya çıkışında esas faktörler olan geniş çaplı sosyal bölünmeler ya da sınıfsal çıkar temelli toplumsal bir parçalanma/kutuplaşma söz konusu değildir (Sayarı, 1978, s. 41). CHP içerisinde çatışan çıkarlar ve aktörler arasındaki şahsi rekabet Demokrat Parti'nin (DP) kuruluşunu tetiklemiş ve bir hizip partisi olarak DP 1950'li yılların anaakım partisine dönüşebilmiştir.

Fakat Türk parti sisteminde, parti içi hizip mücadelelerinin arttığı ve partilerin bölündüğü dönem esas olarak 1960 sonrasıdır. Özbudun'a göre, bu dönemde parti bölünmesini tetikleyen temelde iki faktör vardır. Bunlardan birincisi 1960 darbesiyle DP'nin kapatılması ve DP mirasının farklı sağ partilerce sahiplenilmeye çalışılmasıdır; ikincisi de nispi temsil sistemine dayalı seçim sisteminin getirilmesidir (Özbudun, 2013, s. 66–67). Sonraki yıllarda revize edilse de 1965 yılında uygulanan millî bakiye sistemi bunun en bilinen örneğidir.

1960'lar gibi, 1990'lar ve 2015 sonrasında da parti içi hizip mücadeleleri ve mücadeleler neticesinde kurulan hizip partilerinin sayısında artış olmuştur. 2015 seçimlerinin özelliği, 2002'den itibaren girdiği tüm seçimleri kazanan ve 2002, 2007 ve 2011 seçimlerinde tek başına iktidar olan AK Parti'nin ilk kez, 2015 Haziran seçimlerinde seçimden birinci çıkmasına rağmen tek başına iktidar olacak sandalye sayısına ulaşamamış olmasıdır. Kasım 2015'te yapılan erken seçimde AK Parti tek başına iktidar olsa da bu durum, Haziran seçimlerinde seçmeni kendisinden uzaklaştıran kaygıların giderilmesinden kaynaklanıyor değildir. Zira Haziran ve Kasım seçimleri sonrasında yapılan saha çalışmalarında, Haziran öncesinde ekonomik kaygılar ön planda iken, Kasım sonrasında güvenlik kaygılarının öne çıktığı görülmektedir (Çarkoğlu & Kalaycıoğlu, 2024, s. 264). Temmuz 2015'te, o dönem yürütülen Çözüm Süreci'nin resmî olarak bittiğinin deklare edilmesi, çatışmaların tekrar başlaması ve yapılan “hendek operasyonları” bu güvenlik kaygısını besleyen en önemli gelişmelerdir. Dolayısıyla, 2015 sonrası süreçte Kasım 2015 seçimleri bir istisnadır; AK Parti artan güvenlik kaygıları sebebiyle tek başına iktidar olmuş; mecliste de çoğunluğu sağlayabilmiştir. Ancak Kasım 2015 seçimleri haricinde 2015 sonrası girdiği hiçbir seçimde parti mecliste çoğunluğu sağlayamamıştır. AK Parti'nin MHP'yle oluşturduğu Cumhuriyet İttifakı Meclis'te hâkim konumunda bulunmuş ve AK Parti meclisteki faaliyetlerini esas olarak İttifak üzerinden organize edebilmiştir.

Ayrıca Mayıs 2016'da AK Parti'de bir lider değişimi yaşanmıştır. Dönemin AK Parti Genel Başkanı ve Başbakan Ahmet Davutoğlu hem genel başkanlıktan hem de Başbakanlıktan, parti içi anlaşmazlıklar sebebiyle, istifa etmek zorunda kalmıştır. 2015–16'dan itibaren partiye bağları zayıflayan Ali Babacan da o dönem içinde bulunduğu AK Parti'yi savunmasına rağmen 2017 Referandumuna destek vermemiş ve hatta daha sonraki bir beyanında “keşke avaz avaz bağırıyordum” diyerek pişmanlığını

dile getirmiştir (Independent Türkçe, 2022). 2018 seçimlerinden itibaren ise hem Ahmet Davutoğlu hem de Ali Babacan parti kurma çalışmalarına başlamıştır. AK Parti içerisindeki isimlerin partileşme çalışmalarında elitler arası mücadeleler kadar, AK Parti'nin hâkim parti pozisyonunu kaybetmesinin de katkısı olsa gerektir. Nitekim Kasım 2015'te %49,50 oy alan AK Parti'nin oy oranı 2018'te %42,56'ya düşmüştür (YSK). 2018'deki rakam, AK Parti'nin tek başına iktidarını kaybettiği ve %40,87 oy aldığı Haziran 2015 seçimlerinden iki puan fazladır.

AK Parti'nin düşüşe geçtiği ve dolayısıyla AK Parti tabanına hitap edebilecek yeni partilere şans doğduğu inancı parti içi hizip hareketlerini kendi partilerini kurmaya iten sebeplerden biridir. Yeni bir siyasal partinin seçmen desteği alabileceğine ilişkin inanç, yeni partilerin, özellikle de hizip partilerinin kurulmasını hızlandırabilmektedir. Bir başka deyişle, seçim başarısı ve yeni partilerin ortaya çıkışı, birbiriyle yakından bağlantılıdır (Hug, 2000, s. 193). Literatürdeki çalışmalar da hâkim parti sistemleri yerine parçalı parti sistemlerinde yeni partilerin oy kazanma ihtimalinin daha kolay olduğunu göstermektedir (Mainwaring vd., 2017, s. 624). Yine Ibenskas da parti sistemindeki parçalanmanın hizip partilerinin performansını artırdığını savunmaktadır (Ibenskas, 2019, s. 12). Parti sistemindeki parçalılık, yeni partilerin önündeki kurumsal engellerin ortadan kalktığı ya da azaldığı yahut mevcut partilerin seçmenleri temsil etmediği yönünde yaygın bir görüşün olduğu durumlara zemin hazırlar. Bu sebeple de “iyi huylu bir siyasi fırsat yapısının” yeni partilerin parlamentoya girmesi için uygun bir zemin sunduğu ifade edilmektedir (Bolin, 2014, s. 7).

Nitekim AK Parti'den ayrılarak yeni parti kuran isimlerden biri olan Ahmet Davutoğlu yeni parti kurma konusundaki kendi motivasyonlarını şöyle ifade etmektedir:

Bakınız partiler ve siyasi hareketler tavanda bölünmez. Tavanda bölünmüşse ciddi bir sıkıntı değildir. Bizim hareketimizde de iki kez bölünme oldu ama eğer tabanda bir kayma varsa işte tehlikeli olan odur. Yüzde 15'lik kitle bir başka yere doğru gitmişse kimse bunu engelleyemez. 1 Kasım 2015'te biz Türkiye'de yüzde 49,5 oy aldık. Şimdi cumhur ittifakı olarak yüzde 44 oy aldılar. Yüzde 8 ile 10 oy oranında MHP'ninse AK Parti'nin oy oranı yüzde 34'lere çekilmiştir. Sorulması gereken soru ne yanlışlar yaptık ki parti bu banda geriledi ve bir kopuş yaşandı? (BBC Türkçe, 2019).

Davutoğlu 2018 genel ve 2019 yerel seçim sonuçlarından yeni bir partiye ihtiyaç olduğu sonucunu çıkarmaktadır. Davutoğlu'nun bu kanaate ulaşmasında hiç kuşkusuz AK Parti'nin Kasım 2015'ten itibaren peyderpey azalan oy oranları etkili olmuştur. Davutoğlu'nun Haziran 2019'daki bu sözlerinden 3 ay sonra, Eylül 2019'da da yine eski AK Partili bakanlardan Ali Babacan parti kuracağını ifade etti. 2020'nin başında da DEVA Partisi'nin kurulduğu açıklandı. Parti kurma gerekçesinde de Babacan'ın, AK Parti'nin kuruluşunda öne çıkan, insan hakları, özgürlükler, çoğulcu demokrasi ve hukukun üstünlüğü gibi değerlerden uzaklaştıldığını öne sürdüğü görülmektedir (BBC Türkçe, 2019). Ancak gerek Davutoğlu'nun gerekse de Babacan'ın partiye ilişkileri 2015 sonrasında zaten oldukça azalmış durumda idi. Parti kurmak için 2018 ve 2019 seçimlerini beklemeleri kamuoyunda kendilerine yönelik bir beklentinin oluştuğunu düşünmelerinden kaynaklanmaktadır.

GP ve DEVA Partisi bölünmeleri, Türk sağının geçmiş yıllardaki bazı bölünmelerini hatırlatmaktadır. Biraz spekülatif olma pahasına DEVA Partisi, 1955 yılında DP'den ayrılıp kurulan Hürriyet Partisi'ne (HP), GP de 1970 yılından AP'den ayrılıp kurulan Demokratik Parti'ye benzetilebilir. HP, tıpkı DEVA gibi, daha özgürlükçü, DP'nin otoriterleşme yönelimlerinden rahatsız bir itirazı ifade etmektedir. “Vaatlerin unutulmasını ve giderek özgürlüklerden, millete verilen sözlerden uzaklaşılmasını içlerine sindiremeyenler, DP kurucularından ve önderlerinden bazı eski bakan, milletvekili ve aydınlar” HP'yi kurmuşlardır (Günay, 2020, s. 10). Diğer yandan 1960 sonrası Türk sağının “hâkim partisi” olan AP de 1970 yılında kritik bir bölünme yaşamıştır. Partinin önde gelen isimlerinden biri olan Saadettin Bilgiç ve ekibi, Süleyman Demirel'in parti içinde “tek adam” rejimi kurduğu iddiasıyla parti yönetimine eleştirilerini 1970'ten sonra yoğunlaştırmıştır. Bilgiç ekibi, Demirel'in AP içindeki hakimiyetinden rahatsız oluyor ve bir “emanetçi” olarak gördükleri Demirel yerine partiye hâkim olmak istiyordu (Aydın & Yüksel, 2022, s. 199). Bilgiç ve ekibi, Demirel yönetimine nazaran, daha sağda, eski DP geleneğine daha bağlı bir çizgiyi savunmuştur. Demirel de aslında parti içi itirazlara en üst perdeden sert reaksiyonlar vererek bu ayrılığı “teşvik etmiştir”. Fakat daha sonra yaptığı konuşmada Demirel, Demokratik Parti bölünmesi için şu değerlendirmeyi yapmıştır:

Geçmişteki en büyük hatam bir kısım arkadaşlarımla AP'den kopmalarını ve Demokratik Parti'yi kurmalarını engelleyememiş

olmamdır. Onları bizimle beraber kalmaya razı edebilirdim. Bunun için yeterli çabayı göstermediğim için kendimi tenkit ediyorum. DP'nin kurulması, AP'yi ve onun uzantısı olan Doğru Yol Partisi'ni hiçbir zaman tek başına iktidar yapmamıştır. Hem de 1971'den 1983'e kadar sağlıklı koalisyon ve ihtilal hükümetlerine Türkiye'yi mahkûm etmiştir (Çelik, 2019).

Demokratik Parti'nin esas alameti farikası ise, anti-Demirelcilik olmuştur. O kadar ki, parti Demirel'in Başbakan olmasından dolayı Milliyetçi Cephe Hükümetlerine bile katılmamıştır.

Hem HP hem de Demokratik Parti Türk sağının, lider oligarşisi, otoriterleşme gibi temel tartışma eksenlerinde yaşadığı tipik hizip partileri örnekleridir. Özellikle HP'nin DP'ye olan eleştirileri ile DEVA'nın AK Parti'ye olan eleştirileri arasındaki benzerlikler dikkat çekicidir. Yine GP de AK Parti'yi milliyetçi/devletçi bir retoriğe kaymakla itham etmekte ve daha İslâmî/muhafazakâr bir söyleme yaslanmaktadır. Fakat hem DEVA'nın hem de GP'nin en önemli özelliği anti-Erdoğanist bir söylemi benimsemiş olmalarıdır. DEVA ve GP'nin “kuruldukları günden beri doğrudan Cumhurbaşkanı Erdoğan'ı muhatap almaları ve onun üzerinden siyaset” yapmaları bu iki partinin ortak yönü olarak öne çıkmaktadır (Esin & Altundağ, 2024). Anti-Erdoğanist söylemin, Demokratik Parti'nin anti-Demirelci söylemiyle benzerliği de yine hizip mücadelelerindeki paralelliklerden biri olarak göze çarpmaktadır.

2018 sonrasında bölünme yaşayan tek parti AK Parti değildir. CHP ve kendisi de zaten bir hizip partisi olarak kurulan İYİ Parti de bölünmeler yaşamıştır. CHP'deki bölünme özellikle, partinin 1950 sonrasında yaşadığı temel ayrışmayı göstermesi bakımından manidar bir durumdur. Zira 1950 sonrasında, bir taraftan partinin kuruluş ilke, değer ve konseptine bağlı kaldığını iddia eden 'ortodoks' kanat, diğer tarafta ise Türkiye ve dünyadaki politik konjoktüre ayak uydurmaya çalışan 'yenilikçiler' arasındaki mücadele CHP'nin süregelen ve çözümlenemeyen bir açmazı olmuştur (Bezci, 2013, s. 130). Bu açmaz ve tartışmalar, parti sistemindeki “fırsat yapılarını” bulduğu zaman da bölünmeyle neticelenmiştir. 1967 yılında kurulan Güven Partisi ve 1972 yılında kurulan Cumhuriyetçi Parti, bu tartışmaların bölünmeyle sonuçlanmış örnekleridir. Nitekim Güven Partisi ve Cumhuriyetçi Parti daha sonra birleşecek ve Cumhuriyetçi Güven Partisi ismiyle 1980 darbesine kadar siyasal faaliyetine devam edecektir. Fakat

Güven Partisi esasında CHP içinde bir “damarı” temsil etmektedir. Tanıl Bora CHP içindeki bu “cepheleri” şöyle tasvir eder:

Birisi, devletçi ve milliyetçi bir Atatürkçülük’le mühürlenmiş, siyasi felsefesini muhafazakâr-cumhuriyetçi olarak tanımlayacağımız yönelimdir. Ulusalçılık, bunun “çağdaş” sürümüydü ve uzun bir süre Güven Partisi’ni CHP içinde iktidar kıldı. Diğeri, sosyal demokratik veya en geniş meşrepli tanımıyla (sosyalizme meyledeninden sosyal-liberaline, ‘hümanistinden’ sol-popülistine...) sol bir yönelim, veya daha yalın, demokrat bir yönelim (2020).

Kemal Kılıçdaroğlu liderliğindeki CHP, partiyi dönemin şartlarına uydurmaya çalışan daha ‘sol’ bir kanadı temsil ederken, “CHP yoldan çıktı, artık Atatürkçü bir parti değil” diyen ‘diğer’ kanadı temsil etmektedir (Independent Türkçe, 2021). Yine Güven Partisi’nin “Ne aşırı sağ ne aşırı sol; yolumuz Atatürkçü Yol” mottosuyla Memleket Partisi’nin 2023 seçimleri öncesindeki ittifakları hedef alarak oluşturduğu “Ne Cumhuriyet ne Millet; Tek Yol Memleket” sloganları arasındaki benzerlik de dikkat çekicidir. Dolayısıyla Memleket Partisi, CHP’nin daha önce yaşadığı tartışmalar ve bunun sonucunda meydana gelen bölünmenin 2020’lerdeki güncellenmiş versiyonudur. Burada parti sisteminin uygun bir zemin sunması ve parti içi hizip mücadelesinin parti içinde sürdürülemez boyuta gelmesi Memleket Partisi’nin kuruluşunu tetikleyen unsurlar olmuştur.

CHP ve AK Parti dışında kendisi de bir hizip partisi olan İYİ Parti de bir bölünme yaşamış ve 2021 yılında Zafer Partisi (ZP) kurulmuştur. AK Parti dışında, CHP ve İYİ Parti’nin yaşadığı bölünmeler, 2015 sonrasındaki parti bölünmelerini “demokratlık-otoriterlik” dikotomisinde açıklayan çalışmaların da (Tanca, 2025) sınırlılıklarını göstermektedir. Bu döneme “özgü” dinamiklerin yanı sıra Türk parti sisteminde, özellikle merkez partileri şekillendiren tartışmaların da göz önünde tutulması gerektiği parti içi hizip mücadelelerinde açık bir şekilde görülmektedir.

Diğer yandan, 2015 sonrası parti bölünmelerini açıklarken bakılması gereken parametrelerden bir diğeri de iktisadî faktörlerdir. Zira ekonomi, Türk seçmenin oy verme davranışını etkileyen en önemli değişkenlerden birisidir. Eski Başbakan ve Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel’e atfedilen “Boş tencerenin yıkamayacağı iktidar yoktur” sözü bu konuda adeta bir darb-ı mesel haline gelmiştir.

Türkiye’de seçmen davranışının uzun vadede kültürel temellerde şekillendiğini, daha doğru bir deyişle, kültürel bölünmenin seçmen davranışlarını analiz etmede işlevsel olduğunu iddia eden yaklaşımlar vardır (Mardin, 2017; Önder, 2019; Özbudun, 2013). Diğer taraftan, uzun vadeli kültürel bölünmeye karşın, kısa vadede ekonomik şartların daha belirleyici olduğu görülmektedir. Çarkoğlu, 1950-1995 yılları arasındaki seçimlere dair yaptığı çalışmada, işsizliğin artması ve enflasyon gibi ekonomik koşullardaki kötüleşmenin görevdeki hükümet için seçmen desteğini azalttığını; kişi başı gayri safi milli hasılanın artması gibi ekonomideki iyileşmelerin de iktidar partisi için seçmen desteğini artırdığını tespit etmiştir (1997, s. 90). Dolayısıyla tarihsel olarak bakıldığı zaman Türk seçmeni için ekonomi ve hükümetin ekonomi konusundaki icraatları oy verme davranışındaki en önemli göstergelerden biridir. Yapılan çalışmalar bu durumun AK Parti’li yıllar için de geçerli olduğunu göstermektedir. Anket sonuçlarına dayalı analizinde Aytaç, 2007–2019 arasındaki seçimlerde, merkez-çevre bölünmesine dayanan dinamiklerin tek başına belirleyici olmadığını ve bu süreçteki iktisadi değerlendirmelerin de seçmen davranışında belirleyici bir rol oynadığını belirtmektedir (2020, s. 22). Çarkoğlu ve Kalaycıoğlu’nun bu konuda verdiği rakamlar da çarpıcıdır:

2007’de yüzde 36 ve hem 2011’de hem de 2014’te yüzde 44, AKP’nin, işsizlik sorunuyla baş edebilecek en güvenilir parti olduğunu söyledi. Enflasyona gelince, 2007’de yüzde 37’nin gözünde, 2011’de yüzde 40’ın gözünde, 2015’te yüzde 45’in gözünde AKP sorunla ilgili en güvenilir partiydi. 2007’de yüzde 33’ün gözünde, 2011’de yüzde 26’nın gözünde, 2015’te yüzde 38’in gözünde AKP, ekonomik istikrarsızlıkla ve krizle başa çıkabilecek en güvenilir partiydi (2024, s. 161).

Dolayısıyla da 2007, 2011 ve 2015 seçimlerinde ekonomik şartlar AK Parti lehine bir zemin sunmuştur. Özellikle 2007 ve 2011 seçimleri öncesinde ekonomideki belirgin iyileşmeler AK Parti için adeta bir zafer ortamı oluşturmuştur. Fakat iktisadi göstergelerin 2015 sonrasında peyderpey, 2018 sonrasında ise bir hayli bozulduğu görülmektedir. Özellikle 2018 yazında Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ile yaşanan Rahip Brunson krizi bir döviz krizine sebep olmuştur. Yine 2018’in ikinci yarısından itibaren ekonomide durgunluk başlamış ve 2019 yılında kişi başı reel gelir artışı negatif olarak gerçekleşmiştir. Yine TL’nin değer kaybıyla, nominal dolar cinsinden kişi başı milli gelir 2013 seviyesinin gerisine düşmüştür (Yağcı, 2023, s. 1231). Ekonomideki

sorunlar 2020’de patlak veren Covid-19 pandemisiyle beraber kötüleşmeye devam etmiştir.

Ekonomik sorunların yoğunlaştığı dönemlerde parti bölünmelerinin de arttığı görülmektedir. 1970 ve 1990’lar gibi parti sisteminin parçalandığı yıllar aynı zamanda iktisadî anlamda çöküş yıllarıdır. Siyasal partiler literatürüne bakıldığı zaman da bir ülkenin ekonomik performansının yeni siyasi partilerin kurulması için alan yarattığı ve iktisadi alanda başarısız olanların terk edilmesi için müşevvik bir unsur olduğu görülmektedir (Powell & Tucker, 2014, s. 143). Türkiye’deki ekonomik oy verme davranışını etkileyen unsurlardan iktisadi büyüme rakamlarının bu hususta daha belirleyici olduğu göze çarpmaktadır. Yapılan bir araştırmaya göre durgun ekonomik büyüme yeni kurulan partilerin seçim başarısını kolaylaştırmaktadır (Mainwaring vd., 2017, s. 624). Fakat burada esas olan, ekonomik göstergelerdeki bozulmanın yeni partiler için “siyasi fırsat yapısı” olarak görülmesidir. Nitekim 2018 sonrasında kurulan DEVA Partisi lideri Ali Babacan’ın teknokrat ekonomist kimliğini öne çıkarması ve 2023 seçimleri öncesinde muhalefetin ekonomiden sorumlu cumhurbaşkanı yardımcısı adayı olarak sunulması, iktisadi süreçlerin yeni parti oluşumundaki teşvik edici yönüne tipik bir örnek sunmaktadır.

Ekonomik faktörlerin yeni parti oluşumlarını etkilemesi, bu faktörlerin yeni partilerin oy oranını da aynı şekilde etkileyeceği anlamına gelmez. 2023 genel seçimleri ve 2024 yerel seçimlerinde iktisadi konulardaki söylemleriyle öne çıkan Ali Babacan’ın seçmen nezdinde karşılık bulamaması bu durumun bir göstergesidir. O halde parti parçalanması açısından esas belirleyici olan, iktisadi şartlardaki bozulmanın yeni parti kurma teşebbüslerini motive eden bir faktör olduğudur.

Sonuç

Bu makale, Türk parti sisteminin 2002–2015 yılları arasında geçirdiği hâkim parti tecrübesinden, 2015 sonrası dönemde belirginleşen parçalı ve kırılğan bir yapıya dönüşümünü çok boyutlu bir perspektifle incelemiştir. Çalışmanın temel iddiası, parti sistemindeki bu dönüşümün yalnızca seçim sistemi ve anayasal çerçeve gibi kurumsal faktörlerle açıklanamayacağı; aynı zamanda tarihsel hizip mücadeleleri, sosyo-politik kutuplaşmalar ve derinleşen ekonomik kriz gibi toplumsal süreçlerle birlikte ele alınması gerektiğidir.

CHS'ye geçiş ve seçim ittifaklarını mümkün kılan yasal değişiklikler, parçalanmayı kolaylaştıran kurumsal fırsat yapıları yaratmıştır. Özellikle seçim barajının ittifaklar yoluyla aşılabilir hale gelmesi, kkk ve hizip temelli partilerin meşruiyet kazanmasını ve siyasal alanda görünürlük elde etmesini mümkün kılmıştır. Ancak bu kurumsal zeminin varlığı, tek başına parti bölünmelerini açıklamak için yeterli değildir. Zira 1980'li ve 1990'lı yıllarda da benzer yapısal unsurlar mevcutken, farklı siyasal sonuçlar ortaya çıkmıştır. Bu durum, parti sistemindeki dönüşümün ardında yatan tarihsel ve sosyolojik dinamiklerin önemini gözler önüne sermektedir.

Parti içi hizip mücadeleleri hem sağ hem sol merkez partilerde etkili olmuş; bu süreçler neticesinde DEVA, GP, MP ve ZP gibi yeni siyasal aktörler ortaya çıkmıştır. Bu partilerin kuruluş motivasyonları, çoğunlukla mevcut parti liderliğinin otoriterleştiği, kolektif karar alma süreçlerinin askıya alındığı ve parti ideolojilerinin belirgin biçimde değiştiği iddialarına dayanmaktadır. Bununla birlikte, yeni kurulan bu partilerin tümü beklenen düzeyde seçmen desteği elde edememiştir. Bu durum, hizip temelli partilerin ortaya çıkışında siyasal fırsat yapılarının önemli bir rol oynadığını, ancak kalıcı başarı için daha derin toplumsal karşılıklar yaratmaları gerektiğini göstermektedir.

Makalenin vurguladığı bir diğer önemli boyut ise, ekonomik krizlerin parti sistemini şekillendirmedeki dönüştürücü etkisidir. 2018 sonrası dönemde Türkiye ekonomisinde yaşanan makroekonomik kırılmalar, seçmen davranışlarını doğrudan etkilemiş, ekonomik sorunlar yeni siyasal aktörler için potansiyel bir zemin oluştuğu algısına sebep olmuştur. Ancak bu zemin, her zaman somut bir seçmen desteğine dönüşmemiştir. Özellikle 2023 seçimlerinde, ekonomik vaatler etrafında şekillenen muhalif partilerin düşük performansı, ekonomik sorunların siyasal davranış üzerindeki etkisinin seçmen algısıyla filtrelendiğini ve diğer değişkenlerle (güvenlik, kimlik, lider imajı vb.) etkileşim içinde şekillendiğini ortaya koymuştur. O halde, iktisadi şartlardaki bozulma, yeni kurulan partilerin beklentisi doğrultusunda seçim sonuçlarını etkilemeyebilir ki 2023 seçimlerinde ortaya çıkan sonuçlar da bunu göstermektedir.

Bu ervede değerlendirildiğinde, Türk parti sisteminin 2015–2023 sonrasındaki parçalanma süreci, hem yeni bir döneme işaret etmekte hem de geçmişteki hizipçilik, kutuplaşma ve sistem mühendisliği deneyimlerinin güncellenmiş bir versiyonunu sunmaktadır. Parçalanmanın yarattığı siyasal oğulluk, temsilde genişleme sağlamakla

birlikte, yönetsel istikrar ve siyasal sorumluluk açısından ciddi sorunlar doğurabilecek potansiyel taşımaktadır.

Sonuç olarak bu çalışma, Türkiye’de parti sisteminin dönüşümünü yalnızca kurumsal çerçevelerle değil, aynı zamanda tarihsel hizip geleneği, seçmen davranışı, siyasal kültür ve ekonomik değişkenler gibi çok boyutlu parametrelerle birlikte değerlendirmenin gerekliliğini ortaya koymaktadır. Parti bölünmelerinin ve siyasal parçalanmanın geleceği, sadece yasa yapıcıların alacağı teknik kararlarla değil; aynı zamanda toplumun sosyo-ekonomik ihtiyaçları, siyasal elitlerin stratejik tercihleri ve seçmenlerin değişen beklentileri doğrultusunda şekillenecektir. Bu bağlamda Türk parti sisteminin yakın geleceği, parçalanma ve yeniden merkezileşme arasında salınan dinamik bir denge içinde evrilecektir.

Sorumluluk Beyanı

İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisine gönderdiğim “Türk Parti Sisteminin Dönüşümü: Hâkim Parti Sisteminden Siyasal Parçalanmaya” başlıklı makalemin tamamen özgün nitelikte bir çalışma olduğunu; çalışmanın hazırlık, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallarına uygun davrandığımı beyan ederim.

Sunduğum makalenin etik kurallara uygun bir çalışma olduğunu, daha önce başka bir dergide yayımlanmak üzere gönderilmediğini, tamamının ya da bir kısmının daha önce yayımlanmadığını kabul ederim.

Makalenin içeriği, sonuçları ve sunduğu yorumlar konusunda İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisinin sorumluluk taşımadığını kabul ederim.

Kaynakça

Arslantaş, D., Arslantaş, Ş. & Kaiser, A. (2020). Does the electoral system foster a predominant party system? Evidence from Turkey. *Swiss Political Science Review*, 26(1), 125–143. DOI: <https://doi.org/10.1111/spsr.12386>.

Ayan Musil, P. (2015). Emergence of a dominant party system after multipartyism: Theoretical implications from the case of the AKP in Turkey. *South European Society and Politics*, 20(1), 71–92. DOI: <https://doi.org/10.1080/13608746.2014.968981>.

- Aydın, S. & Taşkın, Y. (2022). *1960'ıan günümüze Türkiye tarihi*. İletişim Yayınları.
- Aytaç, S. E. (2020). Economic voting during the AKP era in Türkiye. G. M. Tezcür (Ed.), *The Oxford handbook of Turkish politics* (s. 319-340) içinde. Oxford University Press. DOI: <https://doi.org/10.1093/oxfordhb/9780190064891.013.6>.
- BBC Türkçe. (2019, 30 Haziran). *Davutoğlu: Bugün susma vakti değildir, yeni bir siyaset anlayışına ihtiyaç var*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-48816565>
- BBC Türkçe. (2019, 10 Eylül). *Ali Babacan Karar gazetesine konuştu: "Yıl bitmeden partiyi kuruyoruz"*. <https://www.bbc.com/turkce/haberler-turkiye-49643425>
- Beach, D. & Pedersen, B. P. (2013). *Process-Tracing methods: Foundations and guidelines*. The University of Michigan Press.
- Bezci, B. (2013). Cumhuriyet Halk Partisi. T. Uzun (Ed.), *İttihat ve Terakki'den günümüze siyasal partiler* (s. 129-166) içinde. Orion Yayınevi.
- Bolin, N. (2014). New party parliamentary entry in Western Europe, 1960–2010. *European Journal of Government and Economics*, 3(1), 5–23. DOI: <https://doi.org/10.17979/ejge.2014.3.1.4294>.
- Bora, T. (2020, 29 Temmuz). CHP. *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/haftalik/10223/chp>
- Chiru, M., Popescu, M. & Székely, I. G. (2021). Political opportunity structures and the parliamentary entry of splinter, merger, and genuinely new parties. *Political Studies*, 41(3), 316–333. DOI: <https://doi.org/10.1177/0263395720943432>.
- Çağlıyan İçener, Z. (2022). 2018's 'Political system change' and its impact on party politics in Türkiye. *Studia Europejskie – Studies in European Affairs*, 26(3), 31–53. DOI: <https://doi.org/10.33067/SE.3.2022>.
- Çarkoğlu, A. (1997). Macro economic determinants of electoral support for incumbents in Turkey, 1950–1995. *New Perspectives on Turkey*, 17, 75–96. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0896634600002764>.

- Çarkoğlu, A. & Kalaycıoğlu, E. (2024). *Türkiye’de seçim dinamikleri*. Koç Üniversitesi Yayınları.
- Çelik, M. M. (2019, 16 Eylül). İhraçlar ve istifalarla başlayan süreçte Demirel’in en büyük siyasi hatası: Demokratik Parti hadisesi. *Independent Türkçe*. <https://www.indyturk.com/node/71346/haber/ihra%C3%A7lar-ve-istifalarla-ba%C5%9Flayan-s%C3%BCre%C3%A7te-demirelin-en-b%C3%BCy%C3%BCk-siyasi-hatas%C4%B1>
- Duverger, M. (1974). *Siyasi partiler*. Bilgi Yayınları.
- Ecevit, A.Y. (2023). Transformation of the party and electoral system in Turkey. H. Arıkan and Z. Alemdar (Ed.). *Turkey’s challenges and transformation: Reform and transition in the Mediterranean* (s. 7–22) içinde. Palgrave MacMillan.
- Esin, A. & Altundağ, M. Y. (2024, 18 Mart). DEVA ve Gelecek’in yapamadığını Yeniden Refah nasıl yaptı?. *Birikim*. <https://birikimdergisi.com/guncel/11668/deva-ve-gelecekin-yapamadigini-yeniden-refah-nasil-yapti>
- Evcı, U. & Kaminski, M. M. (2021). Shot in the foot: unintended political consequences of electoral engineering in the Turkish parliamentary elections in 2018. *Turkish Studies*, 22(3), 481–494. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683849.2020.1843443>.
- George, A. L. & Bennett, A. (2005). *Case studies and theory development in the social sciences*. MIT Press.
- Gümüüşçü, Ş. (2013). The emerging predominant party system in Turkey. *Government and Opposition*, 48(2), 223–244. DOI: <https://doi.org/10.1017/gov.2012.13>.
- Günay, E. (2020). *Bir “Hürriyet” hikayesi: Çok-partili dönemde özgürlükçü bir siyaset girişimi (1955-1958)*. İletişim Yayınları.
- Harmel, R. & Robertson J. D. (1985). Formation and success of new parties: A cross national analysis. *International Political Science Review*, 6(4), 501–523. DOI: <https://doi.org/10.1177/019251218500600408>.

- Hug, S. (2000). Studying the electoral success of new political parties: A methodological note. *Party Politics*, 6(2), 187–197. DOI: <https://doi.org/10.1177/135406880006002004>.
- Ibenskas, R. (2019). Electoral competition after party splits. *Political Science Research and Methods*, 8(1), 1–15. DOI: <https://doi.org/10.1017/psrm.2019.15>.
- Independent Türkçe. (2022, 27 Kasım). *Babacan: Keşke 2017'de konuşsaydım*. <https://www.indyurk.com/node/580996/haber/babacan-ke%C5%9Fke-2017de-konu%C5%9Fsayd%C4%B1m>
- Independent Türkçe. (2021, 22 Ocak). Muharrem İnce: CHP yoldan çıktı, artık Atatürkçü bir parti değil. <https://www.indyurk.com/node/304066/t%C3%BCrki%C3%87yeden-sesler/muharrem-i%C3%87nce-chp-yoldan-%C3%A7%C4%B1kt%C4%B1-art%C4%B1k-atat%C3%BCrk%C3%A7%C3%BC-bir-parti-de%C4%9Fil>
- Kayalı, K. (2019). *Türk düşünce dünyasının bunalmı*. İletişim Yayınları.
- Keyman, F. (2014). The AK Party: Dominant party, new Turkey and polarization. *Insight Turkey*, 16(2), 19–31.
- Mainwaring, S., Gervasoni, C. & España-Najera, A. (2017). Extra- and within-system electoral volatility. *Party Politics*, 23(6), 623–635. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354068815625229>.
- Mardin, Ş. (2017). *Türkiye 'de toplum ve siyaset*. İletişim Yayınları.
- Önder, T. (2019). Türkiye'de parti sistemi: Tarihsel bir analiz. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 21(3), 511–534.
- Özbudun, E. (2013). *Party politics & social cleavages in Turkey*. Lynne Rienner Publishers.
- Pempel, T. J. (1990). Introduction. Uncommon democracies: The one-party dominant regimes. T. J. Pempel (Ed.), *Uncommon democracies* (s.1-32) içinde. Cornell University Press.
- Powell, E. N. & Tucker, J. A. (2014) Revisiting electoral volatility in post-communist countries: New data, new results and new approaches. *British Journal of*

Political Science, 44(1), 123–147. DOI:
<https://doi.org/10.1017/S0007123412000531>.

Samuels, D. J. & Shugart, M. S. (2010). *Presidents, parties, and prime ministers*. Cambridge University Press.

Sartori, G. (2005). *Parties and party systems*. The ECPR Press.

Sayarı, S. (1978). The Turkish party system in transition. *Government and Opposition*, 13(1), 39–57. DOI: <https://doi.org/10.1111/j.1477-7053.1978.tb00536.x>.

Sayarı, S. (2007). Towards a new Turkish party system?. *Turkish Studies*, 8(2), 197–210. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683840701312286>.

Sayarı, S. & Taşkın, B. (2024). Transition from parliamentarism to presidentialism and the restructuring of the Turkish party system. *Southeast European and Black Sea Studies*. DOI: 10.1080/14683857.2024.2324551, <https://doi.org/10.1080/14683857.2024.2324551>

Rohrschneider, R. (1993). New party versus old left realignments: Environmental attitudes, party policies, and partisan affiliations in four West European countries. *The Journal of Politics*, 55(3), 682–701. DOI: <https://doi.org/10.2307/2131994>

Savut, E. (2021). Türkiye siyasetinde yeni partilerin seçim sonuçları üzerine bir değerlendirme. *Bingöl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 11(21), 173–201. DOI: 10.29029/busbed.824707.

Tanca, E. T. (2025). Party system fragmentation and fractionalization in Turkey under the AKP's competitive authoritarian rule. *Turkish Studies*, 26(2), 199–228. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683849.2024.2434534>.

Tavits M. (2008). Party systems in the making: The emergence and success of new parties in new democracies. *British Journal of Political Science*, 38(1), 113–133. DOI: <https://doi.org/10.1017/S0007123408000069>.

Tosun, T. (1999). *Merkez sağ ve merkez solda parçalanma*. Boyut yayıncılık.

- Willey, J. (1998). Institutional arrangements and the success of new parties in old democracies. *Political Studies*, XLVI, 651–668. DOI: <https://doi.org/10.1111/1467-9248.00159>.
- Yağcı A. H. (2023). 2018-23 döneminde Türkiye’de ekonomik değişim ve seçmen eğilimleri. *Mülkiye Dergisi*, 47(4), 1225–1257.
- Yavuzylmaz, H. & Tsarouhas, D. (2024). Opening the box of parties and party systems under autocratization: Evidence from Turkey. *Southeast European and Black Sea Studies*, 23(4), 901–920. DOI: <https://doi.org/10.1080/14683857.2022.2137896>.
- YSK, *Milletvekili Genel Seçim Arşivi*. <https://www.ysk.gov.tr/tr/milletvekili-genel-secim-arsivi/2644>
- Zons, G. (2015). The influence of programmatic diversity on the formation of new political parties. *Party Politics*, 21(6), 919–929. DOI: <https://doi.org/10.1177/1354068813509515>.